

Osmanlı imparatorluğunda adli tıbbın kurucusu: Charles Ambroise Bernard

The founder of forensic medicine in Ottoman Empire: Charles Ambroise Bernard

Cem Uysal¹, Mustafa Karapirli², Mehmet Akif İnanıcı³

¹ Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu, Şanlıurfa Adli Tıp Şube Müdürlüğü

² Adalet Bakanlığı Ankara Grup Başkanlığı- Ankara

³ Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp ABD

Yazışma adresi:

Cem Uysal, Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu, Şanlıurfa Adli Tıp Şube Müdürlüğü, Paşabağı caddesi, 63300, Şanlıurfa Adliye Sarayı, Şanlıurfa-Merkez, Tel: 0(414)3123286, Fax: 0(414)3134841, E-mail: drcemuysal@gmail.com

Özet

Dr. Bernard Osmanlı İmparatorluğu'nda adli tıbbın, modern tıp fakültesinin ve diğer tıbbi bilimlerin kurucusudur. Mezarı İstanbul'da İstiklal Caddesinde ki 429 numaralı İtalyan Santa Maria Draperis Kilisesindedir. Dr. Bernard Sultan 2. Mahmud'un ve Sultan Abdülmecit'in aile doktorluğunu yapmıştır. Sultan 2. Mahmud bir konuşmasında Dr. Bernard'ı parmağı ile işaret etmiş ve "Dr. Bernard'ı sizin için Avusturya'dan getirttim" demiştir. Sultan'ın izniyle Dr. Bernard, bu modern tıp okulunu açtığı bina Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ismini vermiş ve müfredattaki tıp derslerini de modern bir hale getirmiştir. Dr. Bernard ülkemizdeki çalışmaları sonucu 4 kitap yazmış ve bunları Fransızca yayınlamıştır.

Anahtar kelimeler: Dr. Ambroise Bernard, Adli Tıp, Osmanlı İmparatorluğu, otopsi

Abstract

Dr. Bernard was the founder of forensic medicine, other modern medical sciences and modern medical school in Ottoman Empire. He was buried in the Santa Maria Draperis Italian Catholic Church which is located in the Istiklal Main Street Istanbul, Turkey. Dr. Bernard was a family physician of Sultan Mahmud II and Abdülmecit. Sultan Mahmud II pointed Dr. Bernard with his finger in one speech and said to people "I brought Dr. Bernard in to İstanbul for you. With Sultan's permission Dr. Bernard established the first modern medical school which is named Mekteb-i Tıbbiye-i Sahane and modernized the curriculum of medical education. Dr. Bernard has written 4 books as a result of his studies in our country and published them in French.

Key words: Dr. Ambroise Bernard, forensic medicine, Ottoman Empire, autopsy

Avusturya Prag'lı olan Dr. Charles Ambroise Bernard (C.A. Bernard) Viyana'da tıp fakültesini bitirdikten sonra Cernowitz'de bir piyade alayında stajyer hekim olarak göreve başlamıştır. Bu esnada Galiçya'da, Rus sınırında görülen koleraya karşı Bukowina hastanesinde çalışmıştır. 1838 yılında henüz 30 yaşında olmasına rağmen çevresinde takdir edilen ve sevilen genç bir bilim adamı olmuştur. Bu sıralarda Sultan II. Mahmut'un (1808–1857) sağlığı oldukça bozulmuş ve yeni kurulan ordunun hekim ihtiyacı da hat safhaya ulaşmıştır. İşte bu nedenden dolayı, padişahın damadı ve Paris büyükelçisi olan Ahmet Fethi Paşa Viyana'da Avusturya Başvekili Prens Metternich ile görüşerek Sultan II. Mahmut'un sarayı için genç ve değerli hekimler bulmasını rica etmiştir (1).

Prens, kendi özel doktoru Dr. Friedrich Jager Von Jaxthal'i bu hususta yardımcı olması için görevlendirmiş ve doktorunun tavsiyesiyle Dr. C.A. Bernard, Dr. Jacques Neuner ve eczacı Antoine Hoffmann seçilmiştir. Viyana Maslahatgüzarımız Mehmet Rifat Bey ile Avusturya Hariciye Müsteşarı Baron Ottenfels arasında yapılan bir mukavele ile bu şahısların aylıkları, vazife süreleri, İstanbul'da

kendilerine ayrılacak ikametgâh, sağlanacak sosyal garantiler, hatta hariçte hasta bakabilmeleri gibi hususlar kararlaştırılmış ve neticede hekimlerin her birine 600, eczacıya ise 400 altın florin yolluk verilmiştir. Ayrıca heyetin beraberinde getirecekleri gerekli aletleri alabilmesi için 346 florin daha ödenmiştir (1).

Doktor C.A. Bernard'ın da içinde bulunduğu bu küçük kabile Trieste üzerinden deniz yoluyla 1838 yılının son günlerinde İstanbul'a gelmiştir. Dr. C.A. Bernard ve Dr. Neuner'e saray hekimliği, karantina meclisi üyeliği gibi idari ve tıbbi görevler yanında Galatasaray'da yeni binasına yerleşmekte olan Askeri Tıbbiye'de muallimlik görevleri de verilmiştir. Dr. C.A. Bernard, tıbbi yönde olan çalışmalarının yanında Avusturya-Macaristan sefaretinde bu elçiliğin şapeli olarak da görev yapmıştır (1).

Dr. C.A. Bernard'ın yardımcılığını ilk zamanlar Dr. Stephane yapmaktadır. Ancak ilerleyen zamanlarda Dr. C.A. Bernard'ın yardımcılığına yine Avusturyalı bir hekim olan Dr. Spitzer getirilmiştir. Dr. C.A. Bernard ve arkadaşlarının çalışmaları ile poliklinik, diseksiyon, otopsi çalışmaları başlamış ve tamamen nazari olan öğretim değiştirilmiştir. Dâhiliye ve hariciye dersleri bizzat Dr. C.A. Bernard tarafından anlatılmıştır. Dr. C.A. Bernard aynı zamanda Avusturya Hastanesinin hekimi

olduğundan dolayı bazı klinik dersleri bu hastanede hasta başında uygulamalı göstermiş olup normal ve patolojik anatomi için bu hastanede mevcut olan ölümlerden faydalanmıştır. Dr. C.A. Bernard'ın çalışmalarıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane de bir kütüphane, zengin laboratuvarlar, güzel bir botanik bahçesi, Kemikhane, Fizikhane, bir matbaa kurulmuş ve mektebe bir de eczacı sınıfı ilave edilmiştir (1, 2).

Dr. C.A. Bernard yoğun çalışma temposu içinde olmasına rağmen 4 tane kitap yazmıştır ki, Fransızca olan bu eserin 3 tanesi ders kitabı olarak okutulmuştur. Dr. C.A. Bernard'ın yazmış olduğu kitaplar aşağıda sıralanmış olup ilk 3 kitap ders kitabı olarak okutulmuştur.

1. Elemnt de Botanique e- l'usage de e- l'Ecole de medicine Impe-rial de Galata Se-rai, Cons. 1842

2. Pre-cis d Percussion et d'Anscultation A l'Usage de ses laçons, Cons. 1843

3. Pharmacope-e Militaire Ottomane, Cons. 1844

4. Les Bains de Brousse, en Bithynine (Turquie d'Asie) Cons. 1842 (1).

Bu kitaplardan sadece Farmakope adlı kitap hem Fransızca hem de Latince yazılmıştır. Bu eser ordunun ve bilhassa askeri eczanelerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere hazırlanmıştır. Dr. C.A. Bernard bu çalışmaları nedeniyle Sultan Abdülmecit tarafından "İftihar Nişanı" ile taltif edilmiştir. İkinci eser Bursa Kaplıcalarına aittir. (Les Bains de Brousse, en Bithynie (Turquie D'Asie) Const, 1842). Bu eser Dr. C.A. Bernard'ın vefatından sonra 1849 yılında Sultan Abdülmecit'in Bursa'yı ziyareti dolayısıyla Türkçeye çevrilerek Kaplıca Risalesi ismi ile ve taşbasma olarak yayınlanmıştır (1).

Dr. C.A. Bernard yapmış olduğu çalışmalar ve gösterdiği gayret neticesinde Sultan II. Mahmut'un takdirini kazanmıştır. Hatta Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin açılışında Sultan, öğrencilere Dr. C.A. Bernard'ı işaret ederek şunları söylemiştir: "Dr. Bernard'ı sizin için özel olarak getirttim. Kendisi Avrupa'nın birinci sınıf doktorlarından olup gayet yetenekli ve bilgili bir kişidir. Hocalarınızdan hekimlik öğrenin ve yavaş yavaş Türk dili üzerine bu ilmi yayın. Çünkü yabancı olarak ve tabip sıfatı ile birçok ne idüğü belirsiz kişilerin yurdumuzda yerleşmesinden, şurada burada şarlatanlık yapmalarından memnun değilim..." (1).

Dr. C.A. Bernard klinikler şefi olduğu için yıllık olarak padişaha bir rapor sunmaktaydı. Bu raporların bir kısmına Journal de Constantinople'de ulaşılabilir. Bu dergi, Dr. C.A. Bernard'ın hazırladığı 1842–1843 ve 1843–1844 öğretim yıllarına ait raporlarından yola çıkarak, onun ölümü üzerine yerine geçen Dr. Spitzer tarafından hazırlanmış 1845–1846 ve 1847–1848 öğretim yıllarına ait faaliyet raporları bulunmaktadır. Mekteb-i

Tıbbiye-i Şahane'nin ilk mezunlarını verdiği 1842–1843 öğretim yıllarına ait Dr. C.A. Bernard'ın hazırladığı raporda; 5. öğretim yılının sona erdiği, padişahın lütufkârlığının üzerlerinde olduğunu hissettiklerinden bahsedilmiş ayrıca okulda yapılan eğitim-öğretim çerçevesinde verilmiş olan derslerden, hocalardan, öğrencilerden ve yapılan ameliyatlardan bahsedilmiştir (3, 4).

Dr. C.A. Bernard cesetler üzerinde disseksiyon ve otopsi yapmak için Sultan'a birçok yazı yazmıştır. En sonunda "Sultan'dan resmi izinle" ilk otopsiyi 1841 yılında yapmıştır (5, 6). Daha öncesinde 1838 yılında Dr. C.A. Bernard Avusturya harp gemilerinden bir şahsı yine Avusturya Hastanesinde diseke edip bunu öğrencilere göstermiştir (3, 7).

Ülkemizde Dr. C.A. Bernard tarafından yapılan ve tarihimizin resmi kayıtlarına "Padişah fermanlı" ilk otopsi olarak geçen otopside kısaca: Amele olarak çalışan bir hırvatın başına yüksekte bir ağaç parçası düştüğü, otopsisinde baş kısmındaki patolojinin yanı sıra kalbinin normalden 2 kat daha büyük olduğundan bahsedilmiştir. İkinci otopside kısaca: Avusturya savaş gemisinde görevli zabıtlarından bir tanesinin yediği yemek sonrası fenalaşmasına binaen şahsa Dr. C.A. Bernard eşliğinde otopsi yapıldığını şahsın midesi açıldığında midenin iç tarafını kaplayan "gışa-i muhati" tabir edilen derinin kan ile renklenmiş olduğundan ve mide iç çeperinin küçük küçük noktalar ihtiva ettiğinden ve ayrıca on iki parmak bağırsağının kırmızı renkte olduğu ve içinde bozulmuş keylusiye maddesi ile dolu bulunduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca bu ikinci otopsinin ilerleyen safhalarında kafatası açıldığında gışa-i ümm-ü safik ile gışa-i ankebutiyye arasında bir atardamar açılmış olduğu ve kanın beynin ortasında dağılmış olarak bulunduğu ve otopsi neticesinde kimya ilminin kaidelerinin tatbik edilmesi istenmiştir (8, 9). Yapılan bu iki otopsi günümüzde yapılan otopsilere çok benzemekte olup o günün batılı ülkelerinin yaptıkları otopsi standardındadır.

Yapılan bu 2 otopsi göstermektedir ki otopside 3 boşluk açılması gerekliliği sadece bugün yapılan bir uygulama değildir. Tarihimize ilk ve ikinci resmi otopsi vakası olarak geçen durumlarda da 3 boşluk açılmıştır. Aynı zamanda bu yapılan resmi otopsilerin öğrenci eğitiminde de kullanıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde adli otopsilerde 3 boşluk açılması kanuni olarak zorunludur ve aile yakınlarından izin almaya gerek yoktur. Ancak hastane otopsilerinde yani özel isteğe bağlı olarak yapılan otopsilerde baş, göğüs ve batin boşlukları açılırken aileden izin alınmak zorunda olunup ailenin izin verdiği boşluklar açılabilir. Özel otopsiler öğrenci eğitimi açısından da kullanılabilirliği açısından da önemlidir.

Santa Maria İtalyan Katolik Kilise'nin ölüm defteri kayıtlarında rahip Seraphinus' un imzasını taşıyan Latince ölüm kaydında Dr. C.A. Bernard'ın mezarının burada

gömülü olduğu anlaşılmaktadır. Bu ölüm kaydından Dr. C.A. Bernard'ın 2 Kasım 1844 yılında İstanbul'da öldüğü ve bu kilisede gömülü olduğunu görülmektedir (1).

Dr. C.A. Bernard hakkında yaptığımız bu araştırma esnasında Santa Maria İtalyan Katolik Kilise'si ziyaret edilmiş olup Dr. C.A. Bernard'ın mezar taşı ve kilisenin girişi fotoğraflanmıştır.

Dr. C.A. Bernard'ın mezar taşı kilisenin sağ yanına hemen kilise duvarına bitişiktir (Resim 1, 2). Süslü ve işlemeli olan mermer taşı üzerinde şunlar yazılıdır:

“CHARLES AMBROISE BERNARD
DOCTEUR EN MEDICINE ET CHIRURGIE, NE A
PRAGUE LE 23 FEVRIER 1808.
FONDATEUR ET PREMIER DIRECTEUR
DE L'ECOLE IMPERIALE DE MEDECINE DE
GALATA SERAI
REPARATEUR AUTANT PAR SA CHARITE QUE PAR
SON ART
DE TOUTES LES SOUFFRANCES HUMAINES
QUAND PAR SA LABORIEUSE ET INFATIGABLE
ACTIVITE
IL SE FUT PREPARE UNE FORTUNE, UN RENOM,
UN BONHEUR ENVIE.....
IL MOURUT !!
A CONSTANTINOPLE AGE DE 36 ANS LE 2
NOVEMBRE 1844
LES PAUVRES L'ONT PLEURE!!

SA VEUVE QUI: A FAIT ELEVER CE MONUMENT A
SA
MEMOIRE LE RECOMENDE AUX PRIERES DES
AMES PIEUSES”

Bu yazının tercümesi ise şöyledir:

23 Şubat 1808'de Prag'da doğan, Galatasaray-ı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahanesinin kurucusu ve ilk müdürü, merhameti ile olduğu kadar hazakati ile de bütün beşeri ızdırapların dindiricisi, tıp ve cerrahi doktoru, Charles Ambroise Bernard gayreti ile yorulmak bilmeyen faaliyeti sayesinde bir mevki ve şöhret temin ettiği, gıpta uyandıran bir bahtiyarlığa eriştiği sırada 36 yaşında İstanbul'da vefat etti. Fakirler onun arkasından ağladılar (1).

Teşekkür

Çalışmamız esnasında bize Santa Maria Kilisesi'nde Dr. Bernard'ın mezarını bulmamıza yardımcı olan Rahip Makuta Elevthe-re'ye ve Fransızca çevirilerimizde yardımcı olan sayın Dr. Yüksel Yazıcı'ya teşekkür ederiz.

Resim 1. Dr. Charles Ambroise Bernard'ın mezar taşı

Resim 2. Santa Maria İtalyan Katolik Kilisesi

Yazarlarla ilgili bildirilmesi gereken konular (Conflict of interest statement) : Yok (None)

Kaynaklar

- 1) Ekda M. Bir Temel Sağlık Kuruluşumuzun Varlığında Türk Tıp Tarihi: Tıphaneden Numuneye, Birinci basım, Haydarpaşa Numune Hastanesi Yardım Derneği, İstanbul, 1982.
- 2) Kahya E., Erdemir A. Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları, Birinci basım. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- 3) Ünver S., Belger M. Tam Bir Asır Evvel İstanbul Tıbbiye Mektebinde Avusturyalı bir Muallimi Evvel:

- Dr. C. A. Bernard, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Sayı: 11, Kenan Basımevi ve klşe fabrikası, İstanbul, 1940.
- 4) Uluçam E., Gökçe N., Mesut R. Turkish Anatomy Education From The Foundation Of The First Modern Medical School to Today, JSHIM (2), 2003.
 - 5) Akıncı S. Osmanlı İmparatorluğunda Diseksiyon ve Otopsi, vol; 2 (1). Birinci basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 1962.
 - 6) Gök Ş., Özen C. Türkiye'de Adli Tıbbın Tarihçesi. Birinci basım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi

- Cerrahpaşa Tıp Fakültesi yayınları; İstanbul; 1982.
- 7) Soysal Z., Çakalır C. Dünyada Adli Tıbbın Tarihçesi ve Gelişimi, cilt. 1, Birinci basım, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi yayınları; İstanbul, 1999.
 - 8) Terzioğlu A., Maskar Ü. Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Simpozyum Bildirileri, 18-19, Ekim, İstanbul, 1976.
 - 9) Polat O., Uysal C. History of Forensic Medicine in Turkey, Legal Medicine, Volume 11, Issue 3, Pages 107-110, May 2009.